

HASSELÖ

Natur

Hasselö och Sladö utgör tillsammans en veritabel vågbrytare, förankrad i Hallmaretlandet i norr och i Norrlandet i söder. En vågbrytare som skyddar hela skärgården -med undantag av Åskeskär- från den vråkande Östersjön. Öarna är en förlängning av fastlandets uppsplittrade natur och följer helt den riktning som motsvarar inlandsisens återgång.

Tack vare den ännu pågående landhöjningen -och lite mänsklig hjälp- har Hasselö och Sladö under 1900-talet vuxit samman. Endast en igenslammad kanal skiljer numera de båda landmassorna åt. Sammanvuxna som siamesiska tvillingar med stora likheter, men också med stora individuella drag. Den mest påtagliga skillnaden är nog storleken. Hasselö är en av skärgårdens största öar, dryga halvmilen från norr till söder, till skillnad från Sladö som tillhör de små öarnas skara och mäter drygt två kilometer på längden. Skillnaden i midjemått är skalenlig.

Hasselö är en ganska spretig ö med många uddar och näs som skjuter ut från basen. Den västra kustremsan är mitt på försiktigt ihopträngd till en svag bukt, i vars inre en inbjudande guldgul och förhållandevis väldig sandstrand möter skogsmarken ovanför. Nästan runt om ön möter barrskogen saltsjön. Barrträd dominerar den högre vegetationen. Lövträd förekommer huvudsakligen runt om eller i inägomarken, framför allt den äldre hagmarken och runt den äldre bebyggelsen.

Båda öarna är kuperade, men Hasselö påtagligt mer än sin syster i söder. De högsta punkterna ligger omkring 25 meter över havet till skillnad från Sladö, där ingen punkt är högre än tio meter. Hasselö har en tydligt sluttande profil. De högsta bergklackarna finns i norr. Landet sjunker därefter sakta successivt mot söder, för att allra längst i söder övergå i en flack havsstrandäng i nivå med havet. Landhöjningen ger här gukämpar, havsarun och salttåg en allt större yta att breda ut sig på. Denna havsstrandäng är Hasselös sista utpost mot gränskanalen och Sladölandet.

Båda öarna är präglade av de moränavlagringar inlandsisen en gång lämnade efter sig. Hela Sladö utgörs egentligen av en enda mycket väldefinierad rullstensås, som landskapsmässigt dominerar hela ön. Också den mellersta och södra delen av Hasselö domineras av en rullstensås, men den är här inte lika tydligt avgränsad och landskapet är inte lika öppet som på Sladö. Upplevelsen av åsen blir därmed

inte lika påtaglig. Större delen av norra Hasselö är täckt av morängrus, som stundtals lämnar loftahammargraniten bar. Naket berg tränger fram i dagen på flera ställen, på sina håll med så stora och jämna ytor att de tjänat som dansbana. Den södra delen av ön domineras av havets närhet och övergången till Sladö.

Historia

Förhistoria

Merparten av Hasselö ligger omkring tio meter över havet. De mest höglänta delarna i norr var vattenbefriade redan under avlägsen stenålder, medan landet söderöver först långt senare har höjt sig så mycket över havsytan, att det kunnat betraktas som en intressant ö eller grupp av öar. Även med ett avsevärt högre vattenstånd var Hasselö en fastlandsnära landmassa. Kanske därför inte så konstigt att en flintyxa, flintavslag och skörbränd sten har påträffats på Hasselö, strax söder om Hasselö by. Fynden är av den karaktären att det är svårt, ja, omöjligt att datera. Men vanligtvis härrör dylika fynd från senare delen av stenåldern eller bronsåldern.

Namn

Hasselö är ytterligare en representant för gruppen bebodda öar med enkla naturnamn: Med största sannolikhet har det funnits mycket hassel på ön, eller också har det på något sätt varit mycket speciell eller åtråvärd hassel som vuxit här. Hasselnötter har allt sedan stenålder varit ett viktigt inslag i kosthålllet, rika på vitaminer och näring som de är. Hassel tillhörde de bärande trädslagen, dvs de som bar en så värdefull frukt att de på olika sätt skyddades och vårdades. Hasseln skyddades redan i några av de medeltida landskapslagarna, där det påbjöds att ingen, mer än ägaren, fick plocka mer hasselnötter än vad som rymdes upp till tumhålet i en vante. Ett så allmängiltigt namn ger oss inga ledtrådar vad gäller bosättningens upprinnelse.

Medeltid

Redan under tidigt 1400-talet låg all skärgård mellan Idösund och Flisesund av gammal hävd under Fågelvik, så även Hasselö och Sladö. I ett brev, utfärdat av Sten Turesson (Bjelke) år 1429 omnämns båda öarna. Det finns samtida belägg för att båda var bebodda. Tillgången till stora betesarealer och rika fiskevatten i bekväm närhet till fastlandet var förstås bevekelse- grunderna för det tidiga intresset för öarna söder om Hallmarelandet. Den samtida farleden har också strukit tätt förbi.

Styremän

I Johan III: s ”lotsbrev” från 1571 omnämns tre styremän i Misterhult, men inte någon enda i Tjust (!). Endast några år senare, 1580, har antalet styremän i hela skärgården ökat till 12, varav några finns i Tjust, bla Per i Sladö och Måns på Hasselö. Styremännen åtnjöt olika skattelättnader för sitt arbete med lotsning av Kronanas fartyg. Snart omfattade lotsplikten även handelsfartyg och annan icksstatlig trafik. Bebyggelsen på Hasselö ligger lite avigt till i förhållande till farleden. Ska man ha kontroll på den nord-sydgående trafiken till sjöss, befinner man sig helt sonika på fel sida ön. Troligen bortrationaliseras Hasselö som styremansort av detta skäl. Sladö, som ligger bättre till i förhållande till farleden, kvarstår i 1601 års längd men är borta 1642.

Jordnatur

Under 1500-talet dominerar släkten Gyllenstierna på Fågelvik ägobilden. Så fort Gustav Vasa lagts till sin sista vila, utbröt inom frälset en väldig karusell med markaffärer. Under 1500-talets andra hälft blev Hasselö ett skolexempel på hur frälset ärvde, bytte, köpte och pantsatte lantgods utan hänsyn till de olika gårdarnas eller byarnas samhörighet. Hasselö, utgjordes redan vid 1500-talets mitt av fyra hemman, vilkas olika ägare, dvs olika godsägare, ständigt var involverade i olika markaffärer och -transaktioner. Under 1600-talet trädde andra familjer in på scenen, så att vare sig Hasselö eller Sladö lades under det Königsmarckska grevskapet 1651, som så många andra öar i skärgården runt om. Skatterätten innehades sedan 1783 av Baron J. Adelsvärd från Åtvidaberg. Så småningom friköptes dock Hasselögårdarna och fick skattefrälsenatur, dvs var fristående privata gårdar.

Boskapslängder

I boskapslängden från år 1627 redovisas fyra hushåll på Hasselö med totalt tio vuxna personer. Tillsammans hade man en kreatursbesättning på ca 25 nötkreatur och en färhjörd på bortåt 40 djur, några getter och ett svin. I samma boskapslängd framgår att det på Hasselö fanns bruten åkermark, eftersom man redovisar 1 ½ tunna utsäde. Det var ytterst få öar i skärgården och kustbandet, som vid denna tid hade öppen åkermark. Tio år senare hade djurbesättningen utökts med ytterligare hästar och får. Åborna på Hasselö tycks ha haft det förhållandevis gott ställt.

Storskifte

1795 storskiftas Hasselö. De fyra mantalen är då uppdelade på 18 hemmansägare. Av handlingarna framgår att fem hemmansägare hörde till "Norra Gården", tre till "Norra Millangården", fyra till "Södra Millangården" och sex till "Söder Gården". All bebyggelse -med ett undantag när- är 1795 samlad runt gloet, ungefär på samma sätt som den delen av byn ännu är. Tio båthus kantar stranden. Bostadshuset ligger en bit upp i slänten och ekonomibyggnader huvudsakligen bakom bostadshuset, än högre upp i slänten. Det är dock endast den del av byn, som man idag kallar för "nedre byn", som är bebyggd. Bytomten är del av ett stort bygårde, inom vars hägn det också finns flera åkrar och ängar. Åkermarken på Hasselö är på sina håll mycket bördig och ger upp till sjätte kornet. På andra håll ger den endast halva kronet. Även ängen anses delvis mycket givande; sex lass/tunnland. Skogen tas inte upp för vare sig värdering eller delning. På Grymsöudden på Hasselös östra sida, strax öster om Brevik, ligger ett litet hus med båtse, det enda som före skiftet ligger utanför bygemenskapen. Storskiftet resulterade i att byn delades upp i 16 hustomter och att åker och äng samlas i sammanhängande skift. "Hampjorden, Sjöthagen och Trädgårdarne vid nya Hustomterne" skiftades inte.

Några år senare, 1779, bodde totalt 55 personer på ön.

Laga skifte

På ett sjökort upprättat 1839-40 kan man se att Hasselö by har börjat breda ut sig utanför den gamla bytomten, på det vi idag kallar "övre byn". Expansionen är stor. Nya boställen har också dykt upp vid Bredvik, Grymsö och Bovik/Udda.

Vid laga skiftet, som på Hasselö genomfördes 1859-1863, uppgår antalet markägande hushåll till 30 stycken och byn har nu brett ut sig över hela ”övre byn”. Säg att varje hushåll bestod av fyra personer och vi har en befolkning på 120 personer. Man kan förstå om det blivit trångt i byn och svårt att alltid hålla ordning på alla ägotalter, för att inte tala om den ineffektivitet som lätt blev följderna av stor ägosplittring. Lägg därtill lägenheterna på ofri grund, och invånarantalet stiger ytterligare.

Laga skifteskartan visar ett välordnat gytter av åker- och ängotalter, som vore den en illustration till ett medeltida tegskifte med alla åkergården uppdelade i långsmala parceller. Laga skiftets huvudsakliga funktion var ju att samla de många små och spridda ägotalterna till större sammanhängande skiften, samt att öka tillgängligheten och närheten till de egna nya markskiftena. För att leva upp till detta krävdes ofta att gårdar flyttades ut till sina nya odlingsmarker.

Resultatet av lantmätarens möda blev på Hasselö att varje hemmansägare tilldelades två jordskiften; ett hemskifte samt ett bortaskifte, som kunde ligga en bra bit från själva gården. Den centralt belägna skogen mitt på ön undantogs skiftet helt. Ett tiotal gårdar fick stanna kvar i byn, resten flyttades ut till sina nya skiften, vilket innebar att de spreds ut över mest hela ön. Lantmätaren har uppenbarligen haft en ambition att alla de utflyttade gårdarna skulle ha så nära till sjön som möjligt. Man fick tre år på sig att flytta ut med alla byggnader. Med laga skiftets verkställande förändrades såväl bebyggelse- som ägostruktur på Hasselö genomgripande. Den gamla byn fanns förvisso kvar, men betydligt mindre och radikalt utglesad. Efter genomfört skifte var bebyggelse och mänsikor spridda längs med strandområdet över mest hela ön. Mest genomgripande förändring måste skiftet innebära för dem som flyttade ut; ut ur bygemenskapen – eller -tvånget, ut till ensamhet utan nära grannar, ut till egna beslut och initiativ. En förändring på mycket gott, men för många till en början säkert också mycket ont.

Efter laga skiftet medförde flera hemmanklyvningar ytterligare uppsplittring av hemmans- delar och några torplägenheter etablerades. Vid 1800-talets slut var Hasselö en tätbefolkad ö: 182 personer fördelade på 45 familjer. Majoriteten var självägande bönder med egna fiskevatten, men här fanns också fem arbetare, en sjöman, en havsfiskare, en snickare och en skomakare.

Fiske

Självklart har fisket genom alla tider varit en viktig näringsgren på en ö så pass långt ut i skärgården som Hasselö. Och det var med största sannolikhet fisket - tillsammans med betesmöjligheterna - som lockade frälset att äga och inneha skatterätten till dessa skärgårdshemman. Skatten har helt säkert till långt fram i tiden erlagts i torkad fisk och smör. Så långt vi kan följa kartmaterialet bakåt i tiden, finns sjöbodar utritade nere vid bygloet. Man tycks dock inte haft en bod per hemmansägare. Enligt storskifteshandlingarna fanns tio bodar på 18 hemmansägare. Vare sig storskiftet eller laga skiftet berör fisket. Man behåller allt vid det gamla.

Först med 1880 års fiske statistik kan vi få en uppfattning om storlek i fångst, redskapsuppsättning och antal fiskande. Detta år var 27 strömmingsfiskare registrerade på ön med tillsammans 600 skötar, men inte en enda ålfiskare. 1961

kvarstår nio yrkesfiskare och inte mindre än 17 binäringsfiskare. De tycks ägna sig lika mycket åt fjällfiske som det lönsamma ålfiske.

Vid såväl storskifte som laga skifte föredrog man att behålla den gamla skiftesgången med byte av fiskevatten varje midsommar. På 1940-talet beslutades att införa ett nytt skiftessystem med en rotationscykel på tio år. Varje fiskare skulle alltså fiska på sina lotter i tio år, till skillnad från tidigare ett år. Utdelningen av fiskevatten skedde genom lottning, vilket ledde till osämja hemmansägarna emellan. Fiskevattnen blev dock aldrig omskiftade efter de första tio åren och avtalet om uppdelningen av fiskevattnet blev alltså verkningslöst.

Båtsman

Gustav II Adolf sjösatte förslaget om det ständiga båtsmanshållet 1623, ett system uppbyggt ungefär som det senare införda indelningsverket. Båtsmannens naturalön utgick bla i ett torp med lite tillhörande mark, precis som soldattorpet. Rotesystemet var som mest utvecklat under 1700-talet för att 1901 helt avvecklas. Vid 1700-talets mitt fanns drygt 20 båtsmän i Loftahamnans socken, 100 år senare var antalet halverat.

På Hasselö har funnits båtsmän och några av gårdarna har fungerat som rotegårdar. 1893 bodde båtsmännen med nummer 46 och 47 på Hasselö. Rote nr 47 sträcker sig tillbaka till 1715 och rote 46 fanns kvar till 1897, när indelningsystemet nästan hade skrotats.

Sommargäster

Under 1800-talets andra hälft började frisk luft, salta bad och ett rörligt utomhusliv anses synnerligen hälsobringande. Borgare ur städernas mer välbärgade skikt började därför sommartid söka sig till hälsosamma orter. Den mesta orten på modet i denna del av landet var Källvik. Runt sekelskiftet 1900 ökade strömmen av välbeställda stadsbor som sökte sig ut till landsbygden i allmänhet, men skärgården i synnerhet explosionsartat. I början av 1900-talet nådde de första sommargästerna också Hasselö. Sommarfolket medförde en ofta välbehövlig extrainkomst för skärgårdsborna. De skulle någonstans bo och de måste ha mat, men också ros ut till fiskegrund och sevärigheter, tas på segelutflykter, kläder skulle tvättas och skor putsas osv, osv. Till en början bodde sommargästerna inhysta hos lokalbefolkningen, antingen i ett eller några rum eller också hyrde de hela huset. Fiskarfamiljerna brukade då flytta samman och dela på intäkterna. Ett sommarpensionat uppfördes..... mitt i Hasselö by. Det blev med tiden allt vanligare att sommargästerna lät uppföra egna sommarvillor eller köpte sig ett ledigt äldre hus. Vid 1900-talets mitt avstycades många tomter på magra strandpartier och där växte sommarstugor upp som svampar ur jorden.

Även barn till mindre välbeställda stadsbor fick genom sommarkoloniverksamheten möjlighet att tumla runt i böljan den blå och andas välgörande havsluft. Till en början barn med luftrörsproblem, men snart nog omfattade rörelsen alla barn med behov. Västerviks barnkoloniförening började sin verksamhet på Hasselö under 1920-talet, i en gård som snart nog fick namnet ”Kolonien”. Verksamheten upphörde i mitten av 1960-talet.

Vägen

I handlingarna till storskifte på Sladö 1806 stadgas att man på båda sidor sundet mellan öarna ska stängsla för att hindra kreatur att ta sig över till grannön. Inte med ett ord omnämns väg med eller utan bro eller är utritad på de tillhörande kartorna. Men vi kan förmoda att det trots allt funnits en stig på båda sidor sundet så länge det bott människor på ön, att vägen har mycket gamla anor, även om vi inte kan bekräfta dem. Efter stadgat laga skifte på Hasselö 1863 fanns behov av brukningsväg söderöver på ön, på ett sätt som inte funnits tidigare. Det trånga sundet användes flitigt av småbåtar och när det slammade igen för mycket rätades och muddrades det. Under i alla fall 1900-talets första decennier var en veritabel högbro byggd kanalen mellan Hasselö och Sladö. 1940 beslutade öborna att förbinda de båda öarna genom att bygga en riktig körväg och kanalen kulverterades. På 1960-talet fick den sin nuvarande standard, som förstås är en eftergift för traktorer och andra motordriva färdmedel.

Skola

År 1842 infördes allmän skolplikt i Svea rike. Det skulle dröja nästan 20 år innan undervisning kom igång på Hasselö. Skolverksamheten var inhyst i något hus där plats fanns. Vanligtvis ambulerade man från gård till gård. Men på Hasselö behövdes en stor skolsal eftersom baranskan var stor, omkring 30 elever under 1800-talets slut. År 1878 uppfördes en speciell skolbyggnad en bit utanför Hasselö by, centralt i förhållande till såväl det utskiftade Hasselö som grannön Sladö. Skolverksamheten lades ner 1976 pga bristande elevunderlag.

Näringsfrihet

När näringsfrihet infördes 1867 innebar den att vem som ville fick handla och sälja varor efter eget tycke. Något som öppnade möjligheten för alla med ett litet investeringskapital att etablera en handelsbod på landsbygden. Befolkningsunderlaget var stort, penningekonomin vann mark och antalet fabrikstillverkade varor -även från utlandet- erbjöd ett utbud som aldrig förr. Inte undra på att handelsbodar dök upp snart överallt. Så även på Hasselö där det fanns ett rejält befolkningsunderlag och varifrån avståndet till staden var stort. Under 1930-talet drevs under en kort tid tre affärer samtidigt på ön; två nere i byn och en på gården Hagaslätt. Den sista i gång varande handelboden på Hasselö lades ner först 1970.

Väckelse

Frikyrkorörelsen fick ofta bra fotfäste i utsatta bygder och landets skärgårdar utgjorde inget undantag. De flesta öar utmed Smålandskusten är mycket små och öborna har inte kunnat uppföra egna kyrkor och tempel. Endast på de tre riktigt stora öarna Askö, Eknö och Hasselö med ett rikt befolkningsunderlag, har man kunnat samlas kring uppförandet av frikyrko- lokaler.

I brist på egen kyrka fungerade en av gårdarna på Hasselö som lägerlokal för pingstkyrkan och det så länge att den kom att kallas för "Filadelfia". Först 1921 uppfördes ett missionshus på Hasselö av Lutherska Missionsförbundet. Kyrkan användes under många år som samlingslokal för bla byastämman.

Moderna tider

År 1931 drogs telefon ledning till Hasselö och den manuella växelstation förlades till gården Nyhagen. Där fanns den fram till 1957 då den ersattes av en automatiserad station.

I början av 1970-talet diskuterades på allvar att bygga en linbana mellan Hasselö och Västervik, för att erbjuda hasselöborna en möjlighet att dagpendla till fastlandet. Av denna fantastiska tanke blev dock inget.

Bebyggelsen

Närmar man sig Hasselö by sjövägen tror man sig lätt förflyttad bakåt i tiden. Till synes alla hus är faluröda under tegelgula tak. Stora vårdträd reser sig mellan husen och bebyggelsen ligger försiktigt uppspridd i den mjuka slänten ovanför gloet. Vid en först blick finns inget ”modernt” som stör idyllen.

I hamnen möts man av båthusen och sjöbodarna. Båthusen är av äldre modell med båtplats under utskjutande tak. Allt är falurött och silvergrått, trångt och tätt. Plåten och den korrugerade eterniten på taken, tillsammans med de moderna plastbåtarna, påminner oss dock om att vi inte längre befinner oss i 1800-talets fiskeläge. Ovanför bryggor och bodar ligger den gemensamma skötgården.

Ovanför skötängen ligger mangårdsbyggnaderna med gavlar vända mot vattnet, vilket gör att så lite fasadyta som möjligt måste stå emot havets salta vatten och hårda vindar. De är genomgående uppförda av timmer på enkel bredd men i två våningar. Köket, vilket värmdes upp av spisen, är placerat i norrläge. Entrén vetter mot syd. Manhusen är omgivna av lummiga trädgårdar, vilka i sin tur är avgränsade med spjålsataket. Längre upp i slänten ligger sekundära boningshus och mindre ekonomibyggnader på rad, samtliga med gaveln vänd mot sjön. Längst upp, närmast skog och åker, ligger ladugårdarna i vinkel mot den övriga bebyggelsen och bildar vindskydd mot östliga vindar. Alla hus är brädklädda och rödstukna. Flertalet har tak täckta av tegel. Nedre byn ser idag ut som vilken annan skärgårdsby som helt. Att den en gång skiftats och glesats ut betydligt, finns inget som påminner om. Såväl bostadshus som sjöbodar och ladugårdar är genomgående av gammlat datum.

Den utflyttade bebyggelsen är som sig bör av yngre datum. I samband med demontering av husen fanns alla möjligheter att bygga om eller kanske tom bygga nytt. Många av de utflyttade bostadshusen är sålunda uppförda i 1½ plan och på dubbel bredd. De är dock lika brädslagna och rödstrukna som de gamla husen i byn. Ladugårdar och ekonomibyggnader nybyggdes säkert också på de utflyttade gårdarna, vilket gör att de kan vara något äldre än motsvarande hus i byn. Omkring sekelskiftet 1900 fanns nämligen möjlighet att få ekonomiskt bidrag för att bygga om ladugården, vilket många gjorde. Överlag ersattes gamla ladugårdar och stall med nybyggda stora och moderna vid samma tid, för att passa den nu mer sädesinriktade produktionen, moderna redskap och andra nymodigheter.

Det allmänna intresset att bygga fritidshus sammanföll i tid med jordbrukets avveckling. Många torra och olönsamma beteshagar och slätterängar blev i ett nu lönsamma, men ur annan aspekt. Under 1960- och 70-talen reste ett stort antal

sommarstugor på Hasselö, huvudsakligen strax innanför Hasselöfjärden. Merparten ligger på öppna naturtomter, är små, låga och exteriört anspråkslösa.

Dagsläget

Hasselö är kanske den skärgårdsö som genomgått de största förändringarna ur befolknings-, bebyggelse- och kulturlandskapssynpunkt under de senaste decennierna. Från att ha varit en ö med en förhållandevis stor bofast befolkning (sekelskiftet 1900 ca 150 personer), som livnärt sig på en kombination av framför allt fiske och jordbruk, är Hasselö idag en avfolkningsö med ett 20-tal bofasta. Endast ett hushåll har djur. Det är ibland svårt att dra gränsen mellan permanentboende och sommarboende, eftersom flera pensionärer spenderar större delen av sitt år här, men fortfarande är mantalsskrivna på fastlandet. Befolkningspyramiden har den negativa siluett som innebär en överrepresentation av medelålders och äldre människor och en skrikande underrepresentation av barn och ungdomar. Sommartid är ön tätbefolkad, men av sommargäster.

Befolknings- och näringsstrukturen har naturligtvis påverkat bebyggelsens, men framförallt kulturlandskapets utseende. Idag är en stor del av den gamla åkermarken igenvuxen och de tidigare, genom bete, öppna markerna svårframkomliga av snår och sly. Det ger också skogsbruket näring, vilket i sin tur innebär att skogen står tät som aldrig förr på Hasselö. Skogsbruket har blivit mycket viktigare i försörjningen än det varit tidigare. Det finns drygt 20 äldre jordbruksfastigheter på ön, varav endast ett fåtal bebos året runt. Förutom dessa finns ett 60-tal avstyckade fritidsfastigheter

Skolverksamheten lades ner 1976 eftersom elevunderlaget var för litet. Sedan dess har Hasselöbarnen gått i skolan i Västervik. Skolhuset fungerar numera som vandrarhem och möteslokal. De tre handelbodarna är idag ersatta av en sommarkiosk på Hasselö sand.

Missionshuset ägs av Lutherska missionsförbundet, används fortfarande för gudstjänster. Vid Hasselö sand finns en av skärgårdens få gästbryggor.

Skydd och förordningar

Klass 1 (spridda områden framförallt på södra delen av ön) Bevarandeprogram för odlingsmarken i Västerviks kommun

Klass I Natur i östra Småland

Riksintresse för KMV

Vägen anges ha högsta bevarande värde i Vägminnseprogrammet

Anges som värdefull miljö i Byar och fiskelägen i Västerviks kommun, bilaga till ÖP

Redovisas i Kulturminnesvårdsprogram för Västerviks kommun. Västerviks kommun 1986

Litteratur

- Lantmäteriets arkiv
Kalmar läns museiarkiv
Fräsegodsens i Sverige under storhetstiden. Johan Almquist 1976
Vägen som kulturarv. Värdefulla vägar och vägmiljöer i Kalmar län.
Länsstyrelsen och Vägverket region Syd 1999
Skärgårdshistoria i Tjust, norra delen. Mikael Gustafsson 1989
Odlingslandskapet i Västerviks kommun. Bevarandeprogram Västerviks kommun. Läns- styrelsen 1995
Byar och fiskelägen i Västerviks kommun, bilaga till ÖP, 1984
KMOV-program för Västerviks kommun 1986
Skärgård. Jan Askteg ?
Natur i östra Småland. Länsstyrelsen 1997
Kring en lotsgårds historia. RagnarWirsén 1968
Socknar och gårdar i Tjust. Claes-Göran Petersén 2002
Meddelande rörande Sveriges fiskerier 1-2. Rudolf Lundberg 1883